Posudek vedoucího bakalářské práce Veroniky Petráškové, Poslední velké čarodějnické procesy na území dnešního Slovenska (1662–1741) a Moravy (1678–1696) (srovnání), Praha 2023, FHS UK, 43 s.

Čarodějnictví a čarodějnické procesy v raněnovověké Evropě se těší neutuchajícímu zájmu jak dějepisectví, tak širší veřejnosti. Určitá fascinace tímto tématem byla i jedním z motivů pro vznik předložené bakalářské práce. Jedná se však o problematiku tak složitou a badatelsky náročnou mj. z hlediska pramenů, jejich přístupnosti a vůbec jazyka, a současně problematiku natolik prozkoumanou, že najít původní badatelský záměr pro bakalářskou práci je poměrně obtížné. Pro Veroniku Petráškovou se jím stala komparace vybraných aspektů dvou komplexních čarodějnických procesů v raněnovověkých českých zemích a na Slovensku, konkrétně snad nejznámějších procesů ve Velkých Losinách a Šumperku v poslední třetině 17. a procesů v Krupině na přelomu 17. a 18. století. Samotnému srovnání předchází – vedle přehledové kapitoly věnované čarodějnictví ve středověké a raněnovověké Evropě obecně – faktografické představení sledovaných procesů na základě sekundární literatury. V těchto kapitolách se jedná o práci přiznaně kompilační. Přejímání doslovných částí zdrojové literatury se autorka vyvarovala, nicméně některé pasáže například o krupinských procesech (s. 9) jsou parafrází úvodních textů z edice Majtánových.
Vedle komparace procesů tvoří druhou polovinu analytické části „Inteprerace obou případů v dosavadní literatuře“. Samostatně stojící zhodnocení výkladu procesů v dosavadní literatuře je spíše výjimkou („kriticky analyzovat tvrzení sekundární literatury věnující se tomuto tématu“, s. 24, není konkrétní badatelský záměr, ale součást jakékoliv historické práce). Vyrovnání se se stávajícím bádáním lze standardně očekávat spíše v úvodní části věnované literatuře a pramenům; napomohlo by to i větší kritičnosti při vylíčení procesů, než s jako se setkáváme v práci (zejména *Zpráva o nevíře* není odborným, ale maximálně popularizačním titulem, avšak ani *Krupinské trestné právo* nemá znaky odborné edice). Důrazem na ideologická východiska, ale i faktografickou spolehlivost literatury je tak práce V. Petrášková zčásti prací historiografickou.
Jak v oddíle kompilačním, tak srovnávacím je pisatelka okázaná na zprostředkování dochovaných pramenných informací v sekundární literatuře. Problémem komparace je však již nestejná srovnávací základna – procesy v Krupině probíhaly s přestávkami po dobu téměř 80 let a je otázka, do jaké míry lze mluvit o jejich personálním či jiném propojení, jako je

tomu u podstatně kratších, 18 let probíhajících procesů na severní Moravě. Tímto odlišným charakterem, resp. dynamikou je dán i vyšší počet odsouzených na Moravě, byť autorčinu hypotézu, že za menší pozorností k „vnitřnímu nepříteli“ stálo na Slovensku turecké nebezpečí, s nímž se v té době musely vrchnosti vyrovnávat (s. 28), lze také přijmout.
Petrášková dále komparuje právní rámec procesů, jejich průběh a procesní kroky a rovněž jejich genderovou stránku, potažmo sociální složení (od)souzených. I pokud vezmeme v potaz pramenné omezení, provádí autorka důslednou sociálněhistorickou analýzu (podíl mužů a žen, jejich vzájemné sítě a propojení, které vedly k obvinění) jen částečně, a to u krupinských procesů, šumperské a losinské procesy zůstávájí v tomto ohledu spíše stranou, byť i u nich disponujeme údaji o profesi a sociálním postavení souzených. Místo analýzy a vysvětlení toho, jaké skupiny osob a proč byly do procesů zataženy, je výklad prokládán sugestivními příběhy jednotlivců, které mají demonstrovat nespravedlnost dobové jsutice (s. 33).
Při interpretaci sekundární literatury je jednoznačně odlišena ta, která explicitně vycházela z marxistických, resp. historickomaterialistických pozic (zejm. Šindelář, který údajné zištné motivy vyšetřovatelů a soudců propojoval s třídním aspektem procesů, s. 36-37; ve slovenském případě podobně Holák, s. 39). Do této skupiny patří i Kočí, který se v použitém textu k ideologii sice explicitně nehlásí, jehož třídní perspektiva je ale také zcela zřejmá. V podání zmíněných autorů patří k vládnoucí feudální třídě i církev, Petrášková se však nijak nepozastavuje nad tím, jak do tohoto schématu zapadá odsouzení duchovního Lautnera, bývalého purkmistra Sattlera či jiných sociálně výše postavených osob.
Kritický postoj k (moravským) čarodějnickým procesům převzali – ovšem již bez třídního zřetele – i autoři a autorky po roce 1989/90, odsuzující zneužívání moci ze strany vrchnosti. Tuto kontinuitu by stálo za to rozpracovat. Autorka to snad kvůli menší zkušenost při zacházení s ideologickými pozicemi a východisky dějepisectví nečiní a její analýza sekundární literatury je tak zatím jenom nakročením, které by si zasloužilo dotažení do konce.
S drtivou většinou literatury Petrášková explicitně sdílí obecně humanistický kritický náhled na čarodějnické procesy. Počínání inkvizice a vyšetřovatelů je tak již od začátku intepretováno jako manipulace, nátlak a zneužití moci (na s. 29 se píše o „nespravedlivém jednání tribunálu“, dále „tribunál mučil své oběti ... psychicky“, s. 31). Tomuto náhledu je do jisté míry podřízena i výstavbu textu. Zejména v částech shrnujících průběh procesů je zřejmý sklon k určité dramatizaci dění, čemuž napomáhá i užíváním přítomného času.

Patrné je to mj. v pasáži, v níž se pisatelka detailně věnuje procesu s děkanem Lautnerem. (Na s. 15 není jasné, co je vyznačeno kurzívou: „Boblig jen souhlasí a přichází s tím, že *o šumperském čarodějnickém hnízdě věděl již před čtyřiceti lety*“.)

Dostáváme se tím na pomezí obsahové a formální stránky práce. Některá tvrzení a formulace v ní působí poněkud zacykleně, např. tautologické vyjádření na s. 5 (prvním předpokladem toho, že se rozšířila víra v čarodějnice, „byla obecně silná víra v čarodějnice“). Píše-li se předtím na s. 4, že „[o]dpovědí na otázku, proč byla ona představa sabatu tak důležitá, je fakt, že k nejmasovějším procesům docházelo právě v místech, kde se objevil koncept spolčování čarodějnic“, předpokládá se, že představa sabatu se vyskytuje sama o sobě, ještě před vypuknutím procesů, a následně vede vyšetřovatele ke zjišťování dalších zúčastněných, mj. právě za pomoci tortury, zatímco bychom ji mohli také nebo spíše chápat jako integrální součást procesů, které jejich propuknutí v určité oblasti nevysvětluje.

Poněkud zjednodušeně je na základě Muchembleda podán konec čarodějnických procesů: „Společenský vývoj, nové hygienické návyky, vývoj medicíny i zájem o luxus, to vše, i další, přináší rozvolněnější atmosféru, která mění i přísné základy křesťanství“ (s. 5). Na s. 15 pisatelčina dikce směšuje motivace dobových aktérů a interpretace pozdějších badatelů/badatelek: „A jelikož lidé věřili v zázračné účinky hostie, a byla to podle Neubauerové a Polácha (2010) běžně využívaná praktika, poradila Gröerové sousedka Dorota Davidová, aby krávě přidala hostii do žrádla“. Formulace jako „Mezi kritéria zkoumání daných proměnných a jejich hodnocení patří určení a srovnání podobnosti obou procesů“ (s. 24) výklad také spíše znejasňuje.

Vyjadřovací neobratností je poznamenána část o právních normách, pasáž na s. 24 budí dojem, jako by Carpzowova Practica nova představovala nepsané právo („V době severomoravských čarodějnických procesů bylo platné nejen psané právo, ale i právo zvykové, obyčejové, nepsané. Takovou pravděpodobně nejrozšířenější procesně–právní příručkou té doby bylo dílo profesora Benedikta Carpzova ml.“). Věcně dále podotkěme, že Constitutio Criminalis Carolina mělo i na území Čech platnost maximálně podpůrnou (s. 24) a že závažnou změnu v činnosti městských hrdelních soudů nepředstavovalo jenom zrušení tortury (s. 27), ale především jejich výrazná redukce a větší dohled na činnost zbývajících v roce 1765.

Vedle nečetných překlepů, přehlédnutí či velmi řídkých jazykových chyb zmiňme jen některé nepřesné výrazy a méně srozumitelné obraty jako „zakotvené právní normy“ (s. 6), „časově

skončily o něco déle“ (s. 6, míněno později?) nebo „proběhla první konfrontace, kdy nikdo obvinění ze strachu neodvolal“ (s. 16, odvolává se spíše přiznání). Na s. 22 („odříkává svou víru v Pannu Marii, svaté i církev“) není jasné, zda Lautner uvedené činil při výslechu (což by bylo neobvyklé), nebo přiznával, že tak činil dříve. Konečně přesto, že na to byla upozorňována během psaní práce, se autorka rozhodla zůstat u kolísání mezi minulým a (spíše nenáležitě aktualizujícím) časem přítomným („se vyhnuly trestu smrti a je jim namísto toho uložen jiný“, s. 6-7).

Přes uvedené formální výtky je předložená bakalářská práce psána srozumitelným, byť někdy spíše beletrizujícím jazykem. Oceňuju i přihlášení se ke komparativní metodě, byť zvolená kritéria ne vždy odpovídají dostupným datům. Nicméně i interpretace charakteristik obou procesů měla být dotaženější a vztažená mj. k poznatkům o sociálním složení obětí jiných případů. Za ne zcela dopracovanou pak považuji i analýzu ideologických východisek sekundární literatury. Na základě toho doporučuji bakalářskou práci Veroniky Petráškové k obhajobě a navrhuji hodnotit ji jako **dobrou (3)**.

Praha, 6. 9. 2023